

10. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германия. СПб.: Юридический центр «Пресс», 2003. 524 с.
11. Уголовный кодекс Франции. СПб.: Юридический центр «Пресс», 2002. 650 с.
12. Уголовный кодекс Швейцарии. СПб.: Юридический центр «Пресс», 2002. 350 с.
13. Уголовный кодекс Швеции. СПб.: Юридический центр «Пресс», 2001. 320 с.

РУДЕНКО В. І.,

заступник начальника відділу нагляду
за додержанням законів при виконанні
кримінальних покарань та пробації
(Управління нагляду за додержанням
законів при виконанні судових рішень
у кримінальних справах, інших заходів
примусового характеру
у місцях несвободи
Генеральної прокуратури України),
аспірант кафедри кримінального права
та кримінології
(Класичний приватний університет)

УДК 343.8 (477)

**ПРО СТАН І ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МОТИВІВ
ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ**

У статті здійснено аналіз стану наукових досліджень, пов'язаних зі з'ясуванням сутності та змісту мотивів вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань, а також виведені основні періоди цього процесу, які охоплюють 1991–2017 рр., у контексті тих реформ, що здійснювалися у ці часові проміжки.

Ключові слова: дослідження, мотив, мотивація, злочинна поведінка, персонал, установа виконання покарань, суб'єкт злочину, злочин, детермінація.

В статье осуществлен анализ научных исследований, связанных с выяснением сущности и содержания мотивов совершения преступлений персоналом учреждений исполнения наказаний, а также выведены основные периоды этого процесса, которые охватывают 1991–2017 гг., в контексте тех реформ, которые проводились в эти временные промежутки.

Ключевые слова: исследования, мотив, мотивация, преступное поведение, персонал учреждений исполнения наказаний, субъект преступления, преступление, детерминация.

The article analyzes the state of scientific research related to the clarification of the essence and content of the motives of the crimes committed by the personnel of penitentiary institutions, as well as the main periods of this process, which covered 1991–2017, in the context of those reforms, carried out at these time intervals.

Key words: research, motive, motivation, criminal behavior, personnel of penitentiary institutions, subject of crime, crime, determination.

Вступ. Як показали результати аналізу наукової літератури, на доктринальному рівні мотиви вчинення злочинів персоналом ДКВС України досліджувалися у сучасній історії України (1991–2017 рр.) упродовж декількох періодів, кожен із яких мав свої особливості й обсяг змістовного відображення у працях учених означених проблем.

Перший період наукових розвідок припадає на 1991–1998 рр., коли органи й установи виконання покарань входили у систему МВС України. Проте, як у дисертаційних дослідженнях усіх наукових спеціальностей, так і в окремих статтях, тезах того періоду питання про мотиви вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань прямо не ставилося.

Суттєво не змінилася ситуація з означеною проблематикою і в другий період (1999–2010 рр.), хоча кількість дотичних досліджень у цьому напрямі значно збільшилася.

Вперше зазначене питання було обрано в якості об'єкта та предмета окремої дисертаційної розробки у третій період наукових розвідок у сфері виконання покарань (2010–2016 рр.).

Результати напрацювань науковців у попередніх періодах знайшли своє логічне відображення у наукових дослідженнях у четвертий період реформ у сфері виконання покарань, який охоплює 2017 р. та триває досі.

У науці питанням мотивації та мотивів злочинної поведінки та її місця і ролі в механізмі вчинення злочинів активно займаються як кримінологи, так і інші фахівці в галузі людинознавства, зокрема учені кримінально-правового циклу, психологи та педагоги, а саме: Ю.В. Александров, Ю.В. Баулін, О.В. Беца, В.І. Борисов, І.Г. Богатирьов, В.В. Василевич, В.В. Голіна, Б.М. Головін, В.К. Гришук, О.М. Джу́жа, Т.А. Денисова, В.М. Дрьомін, В.І. Женунтій, А.П. Закалюк, О.Г. Колб, В.М. Конопельський, І.М. Копотун, В.І. Кривуша, В.О. Меркулова, В.М. Мисливий, А.В. Савченко, Є.В. Стрельцов, М.О. Супрун, Г.О. Радов, В.М. Трубников, І.С. Яковець, О.Н. Ярмиш, Н.М. Ярмиш, які створили науково-методологічне підґрунтя з цієї проблематики.

Однак досі мотиви вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань не розроблялися вченими як окремий предмет дослідження, що й зумовило вибір теми цієї статті та визначило її актуальність, теоретичне і практичне значення.

Постановка завдання. Необхідність здійснення аналізу стану наукових досліджень з означеної проблематики полягає у тому, що таким чином не тільки можна визначити зовнішні детермінанти, що впливали на формування злочинної мотивації та мотивів протиправної поведінки персоналу установ виконання покарань (тривалий час перебування ДКВС України у системі МВС України), але й встановити проблемні питання, які залишалися поза увагою науковців і практиків та знижували рівень запобіжної діяльності, що здійснювалася щодо цих суб'єктів злочинів.

Все це у підсумку зумовило вибір теми цієї наукової статті, а також її основне завдання – визначити негативні тенденції, що склалися у науці у зв'язку з недостатнім вивченням на кримінологічному рівні мотивів злочинної діяльності у сфері виконання покарань.

Результати дослідження. Перший період наукових розвідок припадає на 1991–1998 рр., коли органи й установи виконання покарань входили у систему МВС України. Незважаючи на те, що у структурі Головного управління виконання покарань МВС України функціонував Київський інститут внутрішніх справ, фахівці якого досліджували різноманітні аспекти кримінально-виконавчої діяльності, а також публікували свої наукові розробки у спеціальному бюлетені «Проблеми пенітенціарної теорії і практики», питаннями запобігання злочинам, що вчиняються персоналом органів та установ виконання покарань, займалися практичні працівники органів внутрішніх справ (кадрові апарати територіальних ОВС та УВС, зокрема інспекції по особовому складу, а також у цілому МВС України) та науковці переважно міліцейського профілю. Не залишилися осторонь цього процесу і співробітники інших наукових і навчальних закладів України.

Значне теоретико-методологічне підґрунтя розробки проблем запобігання злочинам, що вчиняються персоналом установ виконання покарань, створили науковці у галузі кримінального права.

Ю.В. Баулін дослідив кримінально-правові проблеми вчень про обставини, що викликають злочинність (суспільну небезпеку) діяння (1991 р.), у т. ч. ті, що пов'язані з діяльністю правоохоронних органів (затримання злочинця та крайню необхідність) [1], створивши таким чином відповідні прикладні засади правомірної поведінки зазначених осіб у відповідних ситуаціях, що чітко визначені в законі.

Як виявлено у ході цієї наукової розробки, суттєво не змінилася ситуація з означеною проблематикою і в другий період (1999–2010 рр.), хоча кількість досліджень у цьому напрямі значно збільшилася. На особливості зазначеного періоду вплинуло декілька обставин, а саме: 1) часткове виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України у квітні 1998 р.; затвердження Указом Президента України у липні 1998 р. Положення про ДД УПВП та надання самостійного статусу зазначеному відомству у системі центральних органів державної виконавчої влади у березні 1999 р.; 2) прийняття у липні 2003 р. замість Виправно-трудового кодексу України Кримінально-виконавчого кодексу України; 3) прийняття у червні 2005 р. Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»; 4) затвердження загальнодержавної Програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу та інших нормативно-правових актів у сфері виконання покарань. Все це зумовило необхідність наукового супроводу цих та інших правових джерел, а також активізацію наукових розробок у цьому сенсі.

Як показали результати нашого дослідження, у 1999–2010 рр. певні системоутворюючі ознаки змісту запобігання злочинам, що вчиняються персоналом установ виконання покарань, розробили також учені інших наукових спеціальностей.

Найбільш наближеною за метою, завданнями, предметом та об'єктом наукового пошуку у цей період стала дисертація О.А. Мартиненко, однак у цій роботі, як і в попередніх, опублікованих у 1991–2010 рр., персонал установ виконання покарань так і не став об'єктом дослідження [2].

Вперше зазначену проблему було обрано в якості об'єкта та предмета окремої дисертаційної розробки у третій період наукових розвідок у сфері виконання покарань (2010–2016 рр.). На їх зміст і всебічність вплинув ряд обставин, а саме:

1) часткове підпорядкування на підставі Указу Президента України від 09 грудня 2010 р. «Про оптимізацію центральних органів виконавчої влади в Україні» ДКВС України Міністру юстиції, який, замість координації діяльності новоствореної Державної пенітенціарної служби України як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, яким до цього був Державний департамент України з питань виконання покарань, створив відповідні підрозділи з повним підпорядкуванням органів та установ виконання покарань зазначеному відомству;

2) затвердження у квітні 2011 р. Положення про Державну пенітенціарну службу України, відповідно до якого єдиним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань, залишалася ДПтС України. Паралельно у цьому ж напрямі діяли відповідні структурні підрозділи Міністерства юстиції України, створювалося своєрідне «двовладдя» у системі ДКВС України, яке вкрай негативно впливало на рівень оперативно-службової діяльності органів та установ виконання покарань і на зміст і спрямованість наукових досліджень у зазначеній сфері суспільних відносин;

3) передання у жовтні 2012 р. центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань, від ДПтС України до Міністерства юстиції України на підставі Закону України «Про внесення змін і доповнень у деякі нормативно-правові акти з питань виконання кримінальних покарань», що також змінило векторність і змістовну спрямованість наукових розробок у зазначеній сфері суспільної діяльності;

4) ліквідацію у травні 2016 р. територіальних органів управління ДПтС України та створення замість них 5 міжтериторіальних управлінь Міністерства юстиції України на підставі відповідної постанови Кабінету Міністрів України, тобто фактичне підпорядкування ДКВС України зазначеному відомству – і це за умови, що дотепер діють нормативно-правові

акти, які не кореспондуються з цим рішенням, а саме: Положення про Державну пенітенціарну службу України (2011 р.); Закон України від 23 червня 2005 р. «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» і п. 14 ст. 92 Конституції України, відповідно до вимог якого виключно Законом регулюється діяльність органів та установ виконання покарань.

Все це, звичайно, не могло не відобразитися як на стані правопорядку в ДКВС України, особливо на стані службової дисципліни персоналу органів та установ виконання покарань (кількість злочинів у 2016 р. зросла порівняно з 2010 р. на 50%), а також вплинуло (деякою мірою позитивно) на рівень і змістовність наукових розробок, пов'язаних із запобіганням злочинам, які вчиняються персоналом ДКВС України.

Результати напрацювань науковців у попередніх періодах (1991–2016 рр.) знайшли своє логічне відображення у наукових дослідженнях у четвертий період реформ у сфері виконання покарань, який охоплює 2017 р. і триває досі. Йдеться про дисертаційні дослідження В.В. Лопохи «Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України», у якому здійснено аналіз злочинів, що мали місце у 2005–2014 рр. (підрозділ 2.2.), визначені основні детермінанти, що сприяли їх вчиненню (підрозділ 2.3.) та розроблені головні напрями удосконалення змісту запобігання цим злочинам (розділ 3) [3].

Серед інших наукових напрацювань, які здійснювалися у 2016–2017 рр., особливе місце займають роботи Я.О. Ліховіцького, який систематично займається розробкою питань, пов'язаних із запобіганням злочинам, що вчиняються персоналом ДКВС України. Однак і в цих наукових публікаціях автор недостатньо дослідив зміст мотивів вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань, розглянувши це питання лише у контексті детермінант, що сприяють цьому явищу [4; 5].

Деякі змістовні елементи мотивів і мотивацій злочинної поведінки персоналу установ виконання покарань визначені також у колективній монографії «Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби в Україні у сфері виконання покарань» (2017 р.) (загальна редакція доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента НАПрН України В.В. Коваленка) (підрозділ 2.2.) [6].

Висновок. Таким чином, виходячи з проведеного аналізу стану дослідження проблем, що стосуються мотивів вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань, варто констатувати, що у всі визначені у цій роботі чотири періоди реформ у сфері виконання покарань (1991–1998 рр.; 1999–2010 рр.; 2011–2016 рр.; 2017 р. – донині) зазначена проблематика ні як об'єкт, ні як предмет дисертацій не розглядалася, що й стало вирішальним у виборі теми цієї статті.

Список використаних джерел:

1. Баулин Ю.В. Уголовно-правовые проблемы учения об обстоятельствах, исключающих преступность (общественную опасность и противоправность) деяния: автореф. дис. ... док. юрид. наук: 12.00.08. Харьков: Юридическая академия им. Ф.Э. Дзержинского, 1991. 41 с.
2. Мартиненко О.А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины: монография. Харьков: Изд-во ХНУВС, 2005. 496 с.
3. Лопоха В.В. Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Академія адвокатури України, 2016. 18 с.
4. Ліховіцький Я.О. Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт виконання покарань в Україні: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2017. 556 с.
5. Ліховіцький Я.О. Злочини, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України: Кримінологічна характеристика та запобігання: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2017. 584 с.
6. Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби в Україні у сфері виконання покарань: монографія / за заг. ред. В.В. Коваленка. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2017. 526 с.

